

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Leo van Dijk en
Tannelie Blom

Is vroegkinderlijke gehechtheid de bio- logische 'complicatie' van de partnerrelatie?

Graag gaan wij in op de uitnodiging van de redactie om te reageren op het artikel dat Zwaan naar aanleiding van onze publicaties schreef in het vorige nummer van *Systeemtherapie*. Wij zijn collega Zwaan erkentelijk voor de interesse in ons werk (Dijk & Blom, 2003, 2004) en voor zijn uitvoerige reactie waarmee hij ons uitdaagt tot een weerwoord. De titel van het artikel van Zwaan (Zwaan, 2004) roept de vraag op wat volgens hem de complicatie ('verwikkeling, ongunstige samenloop', volgens Van Dale) is van de partnerrelatie. Is dat hechting? Of seks?

In zijn inleiding spreekt Zwaan zijn waardering uit voor ons theoretisch streven. Inderdaad vonden wij Anderson's *Cassandra notes* een steun in de rug voor ons werk (Anderson, 2003). Zwaan zet echter vraagtekens bij de manier waarop wij met het gehechtheidsconcept omgaan. Wat Zwaan schrijft over de evolutie is in dit verband van belang en zeker een bespreking waard. Het lijkt echter buiten het kader van deze discussie te vallen of, zoals hij schrijft, '(...) de evolutietheorie van een andere orde is'. De sociobiologie, de wetenschap die het sociale gedrag van mens en dier probeert te verklaren uit biologische wetmatigheden (van Dale, 1992), gaat veel verder dan ons streven. Ons werk probeert slechts het functioneren van partnerrelatie en gezin te beschrijven en te verklaren als een sociaal systeem, in sociologische wetmatigheden. Dat is dus een veel bescheidener taak. Volgens Sarah Hrdy zou Bowlby zich trouwens nooit verdiept hebben in de sociobiologie (Hrdy, 1999, p.550).

Het belangrijkste punt van verschil tussen Zwaan en ons verschijnt in zijn paragraaf 'Twee theorieën'. Het gehechtheidsconcept heeft een biologische oorsprong. Biologisch is de *neiging tot*

LEO VAN DIJK EN
TANNELIE BLOM

nabijheid zoeken, vooral als gevaar dreigt, en het *gedrag* van nabijheid zoeken zelf. Ook het complementaire *zorggedrag* van de verzorgende heeft een sterk biologische component. Uit dat gedrag en het nabijheid zoekende gedrag van de pasgeborene groeit een *gehechtheidsrelatie* die vooral in het begin veel biologische kanten heeft. Van die relatie ontwikkelt zich al heel vroeg een representatie. Deze vroegste representatie wordt wel gehechtheidsrepresentatie genoemd. Maar in het contact met hechtingsfiguren leert en ontwikkelt het kind geleidelijk het gebruik van taal. Daarmee krijgt de verzorger-kindrelatie steeds meer het karakter van een volwassen relatie die op communicatie berust. Met het veranderen van de gehechtheidsrelatie verandert de gehechtheidsrepresentatie. Alle volgende relaties beïnvloeden deze gehechtheidsrepresentatie of leiden tot nieuwe representaties. Het is verwarrend om latere representaties ook gehechtheidsrepresentaties te noemen. Men kan beter spreken van *Internal Working Models* (IWM) zoals Bowlby ook wel deed. Tenzij men de betekenis van hechting, gehechtheid en attachment oprekt tot de ruime betekenis die het natuurlijk ook kan hebben: hechting in het algemeen en niet exclusief betrokken op de eerste hechting van pasgeborene en eerste verzorgende.

Veel onderzoekers nemen aan dat er tussen het vroege *type* gehechtheidsrelatie en de volwassen partnerrelatiestijl een directe continuïteit bestaat en dat het type gehechtheidsrelatie en de stijl van de partnerrelatie een gemeenschappelijke etiologie hebben. Die aanname berust op de uitslagen van de onderzoeken naar gehechtheidstypen bij baby's en naar gehechtheidsstijlen in de volwassen relaties. Bij baby's is dit vooral de *strange situation test* van Mary Ainsworth, bij volwassenen Mary Main's *Adult Attachment Interview*. Daarnaast zijn er voor volwassenen nog andere interview- en vragenlijstonderzoeken (onder andere die van het Londense Tavistock Instituut). Verschillende methoden van onderzoek bij kinderen en volwassenen leveren uitkomsten op die tot elkaar herleidbaar lijken. Er zijn echter ook argumenten die tot voorzichtigheid manen: wijzen die gelijkenissen ook op een identieke *oorsprong* van het gevondene? Ook een belangrijke onderzoeker als Rutter (1995) uit zijn twijfel over de manier waarop over het volwassen gehechtheidsconcept geschreven wordt (zie de aanhalingen in ons artikel, 2004).

Fraley en Waller komen met zwaarwegende logische en methodologische argumenten dat de verschillen tussen de gehechtheidstypen in Ainsworth's oorspronkelijke onderzoek en a fortiori die tussen de volwassen gehechtheidsstijlen veel eerder gradu-

eel zijn dan categorisch. Door de aard van de in een onderzoek gestelde vragen kan men echter de uitkomsten kunstmatig in de richting van categorieën trekken (Fraley & Waller, 1998). Heel duidelijk was dat bijvoorbeeld het geval bij het oorspronkelijke onderzoek van Hazan en Shaver, waar de proefpersonen zelf moesten kiezen of de beschrijving van één van de drie *attachment* typen - veilig, vermijdend of ambivalent - op haar of hem van toepassing was (Hazan & Shaver, 1987). Bovendien bleek dat, ondanks de vraag zich tot één categorie te beperken, 8% van de proefpersonen zich in twee van de drie categorieën plaatste. Juist omdat de opdracht uitdrukkelijk was slechts één categorie te kiezen, mag aangenomen worden dat het percentage proefpersonen dat moeite had met deze opdracht waarschijnlijk in werkelijkheid groter dan die 8% geweest is. Kirkpatrick, oorspronkelijk een van de voorstanders van het volwassen *attachment* concept, gebruikt in een recenter artikel evolutieargumenten, en in tegenstelling tot Zwaan, juist tegen het volwassen *attachment* concept. Hij voert een alternatieve verklaring aan voor veel van de onderzoeksbevindingen die gewoonlijk worden aangevoerd ter ondersteuning van de continuïteit tussen vroegkinderlijke gehechtheid en gehechtheid in volwassen partnerrelaties. Het zou volgens hem goed mogelijk zijn dat in romantische relaties noch het *caregiving* systeem noch het *attachment* systeem op zich een rol spelen, maar dat romantische relaties eerder georganiseerd zijn rond een enkele component die beide systemen gemeen hebben: de emotionele band van de liefde (Kirkpatrick, 1998).

Wij vragen ons af of echt gehechtheidsgedrag bij volwassenen niet eerder als een regressieve copingreactie moet worden gezien, bijvoorbeeld (zoals in het tweede vignet in ons artikel, 2004) wanneer bij een heftige acute stress het normale copinggedrag geblokkeerd is.

Als besluit nog even terug naar ons theoretisch model en onze andere artikelen die mede aanleiding gaven tot deze discussie. Misschien lijkt onze theorie van sociale systemen afstandelijk, abstract en on-menselijk. Maar is dat wel zo? Wij beschouwen het begrip intimiteit, en daarvan vooral het aspect veiligheid, als bepalende factor voor een partnerrelatie. We gebruiken het woord 'liefde' niet. Wij adviseren geen *emotionally focused marital therapy* (Johnson & Whiffen, 1999). Maar door 'intimiteit' een centrale plaats in onze theorie te geven, maken wij van een partnerrelatie ook ineens een heel menselijk systeem. Liefde en geluk maken die relatie niet. Zij zijn noch een noodzakelijke

IS VROEG-
KINDERLIJKE
GEHECHTHEID DE
BIOLOGISCHE
'COMPLICATIE'
VAN DE PARTNER-
RELATIE?

LEO VAN DIJK EN
TANNELIE BLOM

noch een voldoende voorwaarde voor een partnerrelatie. Veiligheid zien wij wél als een noodzakelijke voorwaarde. Een partnerrelatie wordt hiermee (binnen zekere grenzen) maakbaar. Partners maken die veiligheid voor elkaar. Vandaar dat gearrangeerde huwelijken ook gelukkige huwelijken kunnen worden. Het lijkt ons zelfs de vraag of de kans daarop zo veel kleiner is dan bij een huwelijk uit liefde. Een huwelijk uit liefde suggereert immers veel meer dat het allemaal vanzelf spreekt, dat je er niet elke dag aan hoeft te werken. In beide soorten huwelijken zijn de partners in staat aan elkaar veiligheid te geven als ze dat willen. En als ze dat niet willen omdat de liefde slechts wordt of omdat het belang van het gearrangeerde huwelijk voor beide partners niet duidelijk meer is, ontstaan problemen. Therapie is dan het stimuleren van reflexie. Als partners zich daarvoor inzetten ontstaat, in de plaats van ongrijpbare 'romantiek', een hanteerbare relatie, waarvan zij, die partners samen, de machtige makers en bewaarders zijn.

Literatuur

- Anderson, C. (2003). Cassandra notes on the state of the family research and practice union. *Family Process*, 323-329.
- Dijk, L. van & Blom, T. (2003). Een systeemtheoretisch kader voor relatietherapie. *Systeemtherapie*, 14, 4-26.
- Dijk, L. van & Blom, T. (2004). Vroege hechting en volwassen partnerrelaties: verschil en samenhang. *Systeemtherapie*, 16, 1.
- Fraley, R. & Waller, N. (1998). Adult attachment patterns. A test of the typological model. In: J.A. Simpson & W.S. Rholes (eds.), *Attachment theory and close relationships* (pp. 77-114). New York: Guilford Press.
- Hazan, C. & Shaver, Ph. (1987). Romantic love, conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 511-524.
- Hrdy, S.B. (1999). Mother nature. Natural selection and the female of the species (Dutch translation 2000 ed.). New York: Pantheon Books.
- Johnson, S.M. & Whiffen, V.E. (1999). Made to measure: adapting emotionally focused couple therapy to partners' attachment styles. *Clinical psychology: science and practice*, 6, 366-381.
- Kirkpatrick, L.A. (1998). Evolution, pair-bonding, and reproductive strategies. A reconceptualization of adult attachment. In: J.A. Simpson & W.S. Rholes (eds.), *Attachment theory and close relationships* (pp. 353-393). New York: Guilford Press.
- Rutter, M. (1995). Clinical Implications of Attachment Concepts: Retrospect and Prospect. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 36, 549-571.
- Van Dale (1992). Groot woordenboek der Nederlandse taal.
- Zwaan, W. (2004). De biologische complicatie in de partnerrelatie. *Systeemtherapie*, 16, 1.